

Stora torget i Uppsala

En studie om användning och upplevelse

Hanna Backmann

Kandidatarbete 15 hp, institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Uppsala 2016

Titel: Stora torget i Uppsala: en studie om användning och upplevelse

Engelsk titel: Stora Torget in Uppsala: a Study on Use and Experience

© Hanna Backmann

Handledare: Helena Espmark, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Lena Steffner, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur

Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna

Nyckelord: Experiential Landscape Approach, det offentliga rummet, mänsklig aktivitet, observation, Stora torget, torg

Omslagsbild: Vy över Stora torget i Uppsala. Fotografi taget av Hanna Backmann den 30 maj 2016.

Publiceringsår: 2016

Publiceringsort: Uppsala

Online publication of this work: <http://stud.epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Diskussionen om den sociala aspekten av stadsplanering är ständigt aktuell. I stadskärnorna är parkerna och torgen viktiga offentliga ytor där människor kan mötas, men torgens funktion har varierat under historien. Vad fyller torgen egentligen för funktion idag? Jag har i min uppsats undersökt Stora torget i Uppsala. Det är en viktig knutpunkt i staden, med mycket mänsklig aktivitet och som står inför en trolig framtida förändring. Syftet med arbetet har varit att komma fram till hur ett centralt torg används och upplevs av människor. Stora torget undersöktes genom att utföra observationer och analyser på platsen. Resultaten visar att få människor uppehåller sig på torget och att de flesta mest passerar eller väntar på bussen. Aktiviteter på Stora torget är starkt kopplade till affärernas öppettider och vädret spelar stor roll för om människor uppehåller sig på torget. Sollägen, bra utblickar och att det går att stå eller sitta med ryggen skyddad påverkar vilka områden på torget som upplevs som behagliga och attraktiva. Buss-trafiken är ett negativt inslag och hinder på Stora torget som orsakar buller och en känsla av otrygghet. Dock bidrar också busstrafiken till torgets funktion som mötesplats och ger ett flöde av människor till och från platsen vilket diskuteras i slutet av uppsatsen. Vidare diskuteras och stärks också resultatet med referenser till Jan Gehl och Kell Åström.

Abstract

The social aspect in urban planning is becoming more common and important in Sweden. Parks and squares in the city centers are important public places where people can meet, but the function of the squares have changed during the history. What function do the squares have today? I have in my thesis investigated Stora torget in Uppsala. It is an important node in the city, with a lot of human activity and it is facing a likely future change. The purpose of this thesis have been to determine how a central square is used and perceived by people. Stora torget was investigated by making observations and analysis. The results shows that few people are staying at the square and that most people just pass through or are waiting for the bus. Activities at Stora torget is highly linked to the stores opening hours and the weather also plays a major part in whether people are staying at the square or not. Sun aspects, good views and whether you can stay at the square with your back covered are factors that affect what areas of the square, that is perceived as pleasant and attractive. The bus traffic is a negative element and obstacle on Stora torget that cause noise and insecurity. However, the traffic also contribute to the square's function as a meeting point and provides a flow of people to and from the place, which is discussed in the end of the thesis. The result is also discussed and strengthened with references to Jan Gehl and Kell Åström.

Innehåll

Introduktion.....	5
Bakgrund	5
Torget och det offentliga rummet.....	5
Platsbeskrivning	7
Stora torgets historia	8
Uppsala kommuns innerstadsstrategi	8
Medborgardialogen ”Mitt centrum”	9
Begreppsprecisering	9
Syfte	10
Frågeställningar	10
Avgränsningar	10
Metod	10
Inventering	11
Platsobservation	11
ELA-analys	12
Gehls 12 kriterier	13
Resultat	13
Inventering	14
Platsobservation	15
ELA-analys	17
Gehls 12 kriterier	19
Diskussion	21
Diskussion kring användningen och upplevelsen av Stora torget	21
Metoddiskussion och andra infallsvinklar	22
Stora torgets framtid och torgens betydelse för stadslivet	23
Referenser.....	24

Introduktion

Stadens gator, torg och parker utgör det offentliga rummet där människor kan mötas och umgås. Attraktiva offentliga platser som lockar många människor är viktiga för det sociala livet i staden och skapar välmående städer där människor trivs. Den sociala aspekten inom stadsplanering är ständigt aktuell. Många större kommuner som exempelvis Uppsala kommun planerar för minskad bilism i innerstäderna och gör ökade satsningar på kollektiv-, cykel- och gångtrafik. Parker och grönområden är välanvända och omtyckta av människor i städerna och fyller även en viktig ekologisk funktion oavsett om de används av människor eller inte. Hårdgjorda ytor i städerna som torg är däremot starkt beroende av mänsklig aktivitet för att fylla en funktion och för att kännas attraktiva.

Historiskt sett så har torgens funktion förändrats i modern tid. Nya torg ritas ofta in i nya stadsdelar och de gamla ursprungliga torgens funktion diskuteras. Det känns därför viktigt att fundera och analysera över vad torgen fyller för funktion i dagens samhälle.

Jag har valt att studera Stora torget i Uppsala eftersom det är en viktig mötesplats och knutpunkt i stadens centrum med mycket mänsklig aktivitet. Stora torget har sen början av 1900-talet varit en viktig knutpunkt för kollektivtrafik och idag finns planer från kommunen på att flytta busshållplatserna från Stora torget för att ge mer plats för de gående och locka till vistelse. Jag ville därför undersöka hur Stora torget används och upplevs av människor idag genom att utföra observationer och analyser på platsen.

Bakgrund

I bakgrunden följer två professorers syn på torg och det offentliga rummet. Sedan följer en platsbeskrivning och historia om Stora torget. Slutligen presenteras Uppsala kommuns visioner kring Uppsalas centrum och synpunkter om Stora torget från en medborgardialog.

Torget och det offentliga rummet

Ordet torg betyder enligt Nationalencyklopedin en ”större öppen plats i samhälle, avsedd för (mer tillfällig) handel och ibland även för mötesverksamhet m.m.”. Diskussionen kring det offentliga rummets sociala funktion i staden är ett ständigt aktuellt ämne och några som har undersökt detta är Kell Åström och Jan Gehl. Dessa två professorer har varit mina två huvudreferenser när det gäller att tolka och diskutera resultatet från mina studier.

Kell Åström, arkitekt och professor på Lunds universitet, utgav bland annat boken *Stadsplanering i Sverige* (Nationalencyklopedin). Kell Åström utgav även 1988 en rapport som heter *Stadens rum, torget – gestalt, upplevelse, användning*. I rapporten har han undersökt tio olika torg i Sverige och gjort en generell redogörelse för torgets utveckling när det gäller funktion och upplevelse. Åströms ställde upp tre kriterier för vad han i skrivande stund ansåg vara ett torg:

- » *”en rumslig bestämd, men mot himlen öppen platsbildning, som uppfattas som offentlig, dvs avsedd och tillgänglig för alla*
- » *bottenvåningarna i omslutande byggnader präglas av kommersiella, kulturella, sociala verksamheter*

» en till övervägande del hårdgjord yta som medger varierad användning”
(Åström, 1988, s.11).

Vidare nämner Åström torgen som tydliga mötesplatser i staden och som livligare komplement till parker. Städernas huvudtorg fyller en social funktion som plats för evenemang och demonstrationer. Huvudtorgen är ofta gamla och med en lång historia. Viktiga och påkostade byggnader har ofta uppförts vid dessa torg vilket har gjort att det kring många huvudtorg idag ofta finns äldre och stiltypiska byggnader kvar. Detta gör huvudtorgen till estetiskt värdefulla genom att torgens storlek synliggör de äldre husens vackra fasader anser Åström (Åström, 1988, s.20).

I modern tid förändrades torgens funktion. Ursprungligen var torgens huvudfunktion handel men bilismen gjorde att torgens hårdgjorda ytor ofta fick fungera som parkering. Många torg har på senare tid befriats från parkeringsplatserna men trafiken finns ofta kvar. Innan bilismen slog igenom hade torgen ett sammanhängande golv utan nivå- och materialskillnader. Åström menar att om man tog bort biltrafiken från torgen så skulle man kunna återskapa de harmoniska och enhetliga torgrummen. Han menar att nivå- och materialskillnaderna på torgen har försvagat deras rumsupplevelse (Åström, 1988, s.21).

Åström gör också en undersökning av människors upplevelse av några utvalda torg i Sverige. Undersökningen stödjer hans teorier om att torget bör vara tämligen fritt från bilar, att bottenvåningarna i omgivande byggnader ska ha verksamheter och entréer ut mot torget och att kulturhistoriska byggnader ska bevaras i största möjliga mån (Åström, 1988, s.47).

Jan Gehl är professor på Kungliga danska konstakademin och grundare av Gehl Architects. Han har skrivit flera böcker kring stadsliv och offentliga rum som *Life between buildings* och *Cities for people* (Gehl Architects).

I boken *Cities for people* framhäver Gehl att det är viktigt att ta hänsyn till människorna i stadsrummen. Han menar på att om man prioriterar de gående istället för att planera utifrån bilismen så får man ett rikare och livligare stadsliv. Köpenhamn är ett konkret exempel. Här började man prioritera de gående redan på 1960-talet genom att t.ex göra huvudgatan Strøget till en gågata. Sen dess ha flera gator blivit gågator och staden har gjort om ett flertal parkeringsplatser till torg. Detta har medfört att fler människor i Köpenhamn går och vistas i stadskärnan än tidigare (Gehl, 2010, s.13).

Gehl skriver i boken *Cities for people* en del om hur han anser att torg bör vara utformade. För att torg ska inbjuda till att stanna upp och inte bara användas som en passage är det viktigt att torget har kontakt med omgivande byggnader, att byggnaderna skapar tydliga väggar runt torget. Människor gillar att uppehålla sig i kanten mellan byggnad och en öppen plats. Där står vi inte i vägen, har god överblick över stadslivet, är skyddade i ryggen och mikroklimatet är oftast bra där. Om kanterna mellan byggnad och torg dessutom innehåller trappor, nischer eller pollare inbjuder de ännu mer till att sitta ner eller att luta sig. Kanterna är dessutom en bra plats att placera sittplatser på. (Gehl, 2010, s.137-140).

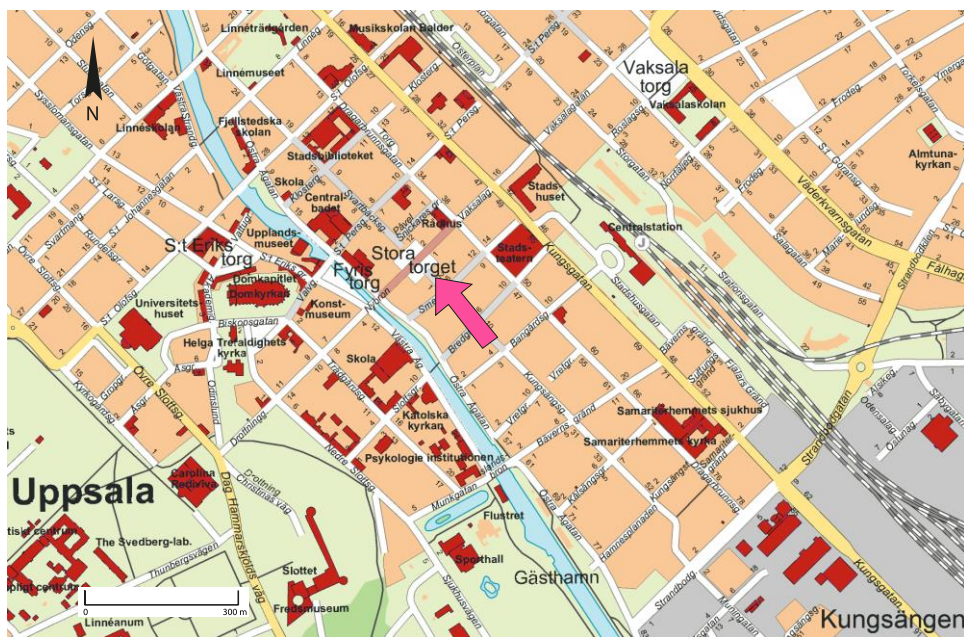
Gehl nämner också att det är viktigt med varierande verksamheter i byggnader i städer. Det skapar mer folkliv i och omkring byggnaderna under hela dygnet och platsen upplevs då som tryggare. Belysning från skyltfönster och privatpersoners bostadsfönster nattetid är en annan viktig aspekt som skapar trygghet (Gehl, 2010, s.98-99).

Han skriver också att det finns studier som visar på att människor dras till människor, att vi väljer gator och platser i staden där vi vet eller ser att det rör sig mycket människor. Vi tycker att det är intressant att iaktta saker som händer i staden och dessutom känner vi oss säkrare på en livlig gata än en tom gata (Gehl, 2010, s.25).

Gehl gör skillnad på nödvändiga och frivilliga aktiviteter. Nödvändiga aktiviteter kan vara att vänta på bussen och dessa aktiviteter gör vi oavsett väder och hur den fysiska kvalitén på stadsrummet är. Vid frivilliga aktiviteter däremot speglar väder och den fysiska kvalitén stor roll (Gehl, 2010, s.21).

Platsbeskrivning

Jag har i denna uppsats avgränsat mig till att undersöka Stora torget i Uppsala. Stora torget ligger centralt i staden i närheten av Fyrisån. Från torget utgår Drottninggatan och Vaksalagatan som trafikerar med busstrafik och Svartbäcksgatan och Kungsängsgatan som tillsammans utgör stadens gågata och handelsstråk. Torget har slutna hörn och på torget finns två busshållplatser, ett antal butiker och restauranger, en pub och ett café med mera (se figur 2 på s.14).

Figur 1. Tätortskarta över centrala Uppsala. Den rosa pilen markerar Stora torgets läge i staden. © Lantmäteriet i2014/764

Stora torgets historia

År 1642 beslöt Sveriges riksdag att Uppsala skulle få en ny stadsplan av rutnäts-typ. Rutnätsindelning innebar att Uppsala stads bebyggelse skulle tvingas in i rektanglar om 800x1200m vilket skapar linjära gator och vinkelräta gatuhörn (Harnesk & Oscarsson, 1995, s.58). I den nya stadsplanen fanns ett nytt torg i renässansstil inritat som anlades, det nuvarande Stora torget. Torgets utformning var unik med fyra gator som korsas i mitten av torget vilket gör att torget får slutna hörn. Det var vanligare att torg utformades med vägar som löpte längst sidorna av torget. Idag finns det endast två torg i denna typ av renässansstil bevarade i Sverige, ett i Uppsala och ett i Piteå. I slutet av 1660-talet var arbetet med att omvandla Uppsala enligt den nya stadsplanen genomförd (Harnesk & Oscarsson, 1995, s.60-61).

På Stora torget skedde handel med dagligvaror enda fram till 1903 då försäljningen flyttades till andra centrala torg i staden på grund av utrymmesbrist. På sikt kom handeln av dagligvaror att flyttas till stadens nybyggda saluhall (Bergold, 1989, s.33,35).

1906 införde man spårvagnsnät i Uppsala vilket ledde till att Stora torget blev en knutpunkt för spårvagnstrafiken. På Stora torget möttes spårvagnarna från de fyra olika gatorna. Under 1900-talet ökade biltrafiken och på 1940-talet ansåg man att spårtrafiken började bli omodern. Bilen tog alltmer plats på gatorna i staden och därför ansåg man att busstrafik var en bättre lösning när det gällde kollektivtrafiken. 1953 åkte den sista spårvagnen genom Uppsala. Under lång tid fungerade Stora torget som knutpunkt för vägnätet i Uppsala. Här möttes stadens genomfartsstråk med landsvägar mot exempelvis Björklinge och Vaksala. 1959 flyttades genomfartstrafiken från Stora torget och drogs istället via Kungsgatan (Möller & Norman, 2002, s.343-345).

I början av 1900-talet fanns flertalet affärslokaler längst gatustråken kring Stora torget men många av husen och tomterna var små och lokalerna var trånga. Gunnar Leche som var stadsarkitekt i Uppsala under början av 1900-talet ansåg att handeln var opraktiskt och omodern och att satsningar måste göras när det gällde innerstaden. Som ett första led i satsningen byggdes ett nytt handelsvaruhus vid Stora torget 1934, nämligen Tempohuset (Bergold, 1989, s.220-221).

1958 presenterades en ny centrumplan av dåvarande stadsarkitekten Per Olof Lefvert. Nu skulle de gående prioriteras framför bilen i centrum. Kungsängsgatan och Svartbäcksgatan föreslogs bli gånggator och längst Drottninggatan och Vaksalagatan skulle endast busstrafik tillåtas (Bergold, 1989, s.232). 1968 genomfördes centrumplanen och Stora torget blev fritt från biltrafik. Torget fortsatte dock att vara knutpunkt för busstrafik vilket torget fortfarande är än idag (Harnesk & Oscarsson, 1995, s.169-170).

Uppsala kommuns innerstadsstrategi

Uppsala kommun har presenterat en innerstadsstrategi som är en del av den nya översiktsplanen som också håller på att arbetas fram i skrivande stund. I innerstadsstrategin har Uppsala kommuner visioner om ett levande centrum dygnet runt och som ska vara utformat i mänsklig skala. Ett steg för att nå dit är att planera för minskad biltrafik och öka ytorna i centrum för gående och cyklister (Uppsala kommun, 2015, s.3)

I innerstadsstrategin pekas Stora torget ut som en viktig knutpunkt för stadsliv och handel (Uppsala kommun, 2015, s.9). Uppsala kommun trycker också på

vikten av att stadsrummen ska vara flexibla och kunna ge rum för varierade aktiviteter. Som exempel tycker de att *"Ett torg som används för handel, evenemang, cykelparkering och uteserveringar är ett levande torg som kan bjuda på tillfälliga överraskningar och krydda stadslivet."* (Uppsala kommun, 2015, s.14).

Kollektivtrafiken planeras för att utvecklas för att konkurrera ut bilen i centrum. Placering av hållplatser och linjedragningar är viktiga för stadslivet och flödet i staden och påverkar tillgängligheten till cityhandeln. Uppsala kommun planerar fortsatt busstrafik över Stora torget men de vill flytta hållplatserna på torget en bit österut (Uppsala kommun, 2015, s.34). Genom att flytta hållplatserna hoppas kommunen att Stora torget ska *"utvecklas som stadens hjärta för vistelse, kultur, evenemang och möten"* (Uppsala kommun, 2015, s. 47).

Medborgardialogen "Mitt centrum"

Under våren och sommaren 2014 utfördes en medborgardialog där Uppsala kommuns invånare fick tycka till om Uppsalas centrum (Uppsala kommun, 2015-09-16). Dialogen genomfördes av Södra tornet kommunikation på uppdrag av Uppsala kommun och syftet var att Uppsalaborna skulle få tycka till om centrum främst via enkäter som kunde fyllas i på exempelvis Uppsala kommuns hemsida och på Stora torget eller genom gåturer i stadskärnan. Enkäterna delades inte ut utan Uppsalas invånare fick själva söka upp enkäterna om intresse fanns för att tycka till om Uppsalas centrum. Medborgardialogen "Mitt centrum" marknadsfördes via olika medier som exempelvis på Uppsala kommuns hemsida, genom annonser och på flera bibliotek i Uppsala. Totalt inkom 519 svar.

I enkäten fick man tycka till om en valfri plats i Uppsalas centrum, vad som var bra respektive dåligt med platsen och om man hade förslag på förbättringar. Det gick även att tycka till om något generellt som berör centrum som exempelvis trafiken. Under gåturen kunde flera platser i centrum betygsättas från skala 1 till 5. Stora torget var en av platserna som fick lägst betyg, runt 3 poäng i snitt. Kommentarer och förslag som kom in kring Stora torget var bland annat önskemål om mindre busstrafik, fler uteserveringar och mer grönska. En anonym person skrev följande om Stora torget i en enkät: "Stora torget är både bra och dåligt. Här finns uteserveringar men det är också grått, kallt och skräpigt. Plantera några stora träd som ger pompa o ståt, skugga, skydd... Verksamheterna runt torget måste ta ansvar för sitt skräp." Det finns även förslag och kommentarer om fler sittplatser på torget och att busstrafiken är bra för cityhandeln men att bussgatan bör byggas om och att tidtabellerna kan ändras för att undvika att alla busar stannar på torget samtidigt (Södra tornet kommunikation, 2014).

Begreppsprecisering

Förklaringarna till begreppen nedan är beskrivna utifrån min tolkning av dess betydelse.

Mänsklig aktivitet - Med lite eller mycket mänsklig aktivitet menas om det är få eller många människor som rör sig eller uppehåller sig på en plats.

Mänsklig skala - En fysisk miljö som är utformad i mänsklig skala upplevs som trivsamt och tilltalande av människor. Ett exempel på en aspekt för en miljö utformad i mänsklig skala är ett område som är omgivet av hus med högst ca fem våningar. Det ger möjlighet för människor utomhus och människor inomhus att

interagera med varandra. Samtidigt ger ett hus med få våningar också begränsad skugga till området. Ett område i mänsklig skala ska också kännas tryggt och kunna inbjudas till mänskliga möten genom att det exempelvis finns sittplatser och att människor kan röra sig fritt och tryggt i området. Andra viktiga aspekter för att ett område ska upplevas som att det är utformat i mänsklig skala är att människor upplever variation och ser intressanta detaljer när de går i området som exempelvis en variation av fasader, utsmyckningar, planteringar och skyltfönster.

Det offentliga rummet - Områden utomhus i staden som är tillgängliga för alla människor. Det kan till exempel vara en gata eller ett torg.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att genom observationer och analyser komma fram till hur ett centralt torg används och upplevs av människor. Resultatet kan ses som ett exempel på hur torg bidrar till stadslivet i städer idag. Det kan också verka vägledande i diskussionen kring det offentliga rummet, både lokalt inom Uppsala kommun och även generellt.

Frågeställningar

Vilka mänskliga aktiviteter sker på Stora torget idag och hur upplevs torget utifrån de gåendes perspektiv? Finns det några faktorer som kan förklara hur Stora torget används och upplevs?

Avgränsningar

Arbetet avgränsas geografiskt till Stora torget i Uppsala. Stora torget är en viktig knutpunkt med mycket mänsklig aktivitet. Det finns planer från Uppsala kommun på att flytta busshållplatserna från torget för att skapa ett attraktivare stadsrum. Det känns därför aktuellt att undersöka hur Stora torget används och upplevs idag.

Observationer av torget avgränsas till två dagar, en vardag och en helgdag, för att kunna göra en jämförelse mellan de två dagarna. Dessutom genomfördes återkommande observationer under dagarna för att täcka in olika tidpunkter på dygnet.

Analysen av torget avgränsas till två analysmetoder; ELA-metoden (Experiential Landscape Approach) och en metod/kriterielista utarbetad av Jan Gehl. ELA-metoden valdes för att få en djupare analys av hur Stora torget upplevs och Gehls kriterielista för att få en bild av torgets styrkor och svagheter utifrån de gåendes perspektiv.

Metod

För att svara på min frågeställning valde jag att genomföra en inventering, en platsobservation och två olika analysmetoder. Genom att observera och analysera platsen kunde jag få en bild av vad människor gör på torget och hur platsen upplevs. Inventeringen hjälpte mig att kartlägga objekt och platser som kan inbjudas till vissa typer av aktiviteter på torget. Metoderna förklaras och motiveras i detalj nedan.

Inventering

Jag började min undersökning av torget genom att jag utförde en inventering för att kartlägga torgets befintliga förutsättningar när det gäller exempelvis väderförhållanden, markmaterial och sittplatser. Dessa faktorer inventerades för att få en förståelse för vilka mänskliga aktiviteter som skulle kunna ske på platsen. Inventeringen genomfördes den 21 april 2016 och redovisas i en karta (se figur 2 på s.14) och med beskrivande text och bilder.

Platsobservation

Platsobservationen var en planerad, strukturerad och icke-deltagande observation. Med strukturerad observation menas att observationen genomförs med i förväg planerade och tydliga regler, ofta med hjälp av ett observationsschema. En icke-deltagande observation är en observation där den som observerar står i bakgrunden och iakttar men inte är med och deltar i det som sker (Bryman, 2011, s.265-266).

Platsobservationen genomfördes under två dygn, en vardag och en helgdag, under tidpunkterna 8.00, 12.00, 15.00, 17.00 och 20.00 för att få ett brett resultat. Kl 08.00 tar sig många till jobb och skola, vid kl 12.00 är det lunchtid och affärerna har öppettid, kl 15.00 har yngre barn slutat skolan och på helgen är det många som rör sig i centrum innan affärerna stänger, kl 17.00 har många slutat jobb och skola och många affärer stänger vid denna tid på helgen, kl 20.00 har affärerna stängt både på vardag och helg och vid denna tid på helgen rör sig en del folk kring restauranger och pubar. Innan observationerna genomfördes inventerades torget för att hitta lämpliga platser att stå och observera på och för att se vilka aktiviteter som var vanligt förekommande. Ett observationsprotokoll konstruerades sedan efter denna inventering. Kategorierna i protokollet valdes efter vilka aktiviteter som var vanligt förekommande under inventeringen. De fyra kompletterande frågorna konstruerades för att få en mer ingående bild av rörelsemönster, vad människor gjorde och var de befann sig när de uppehöll sig på torget. Observationen fokuserade endast på mänskliga aktiviteter och vid varje observation antecknades datum, tidpunkt och väderlek. Nedan följer observationsprotokollets kategorier.

- » Gående
- » Väntar på bussen (både personer som står och sitter vid busshållplatserna)
- » Står ensam
- » Står tillsammans med någon/några
- » Sitter ensam
- » Sitter tillsammans med någon/några
- » Cyklar
- » Tigger
- » Tar ut pengar
- » Övrigt

Efter varje observation följde fyra stycken frågor som besvarades.

- » Vilken är den vanligaste riktningen på de gående?
- » Vad gör människor när de står still?
- » Vad gör människor när de sitter ner?
- » Vart befinner sig människor som står still eller sitter ner?

I och med att torget är relativt stort och många människor rör sig på torget valdes två observationsplatser där halva torget iaktogs vid varje observationsplats. Observationsplatserna är utmarkerade i figur 2 på sidan 14. Dessutom så delades varje observation upp i att först iaktta och registrera antal människor som rörde sig för att sedan iaktta och registrera människor som var stilla. Observationerna genomfördes på detta sätt för att hinna med att iaktta och registrera alla människor och för att få ett så tillförlitligt resultat som möjligt.

Varje observation genomfördes med fem minuters intervaller, med ca tre minuters paus i mellan. Först iaktogs och räknades antal människor som rörde sig på ena halvan av torget i fem minuter med hjälp av en klickmätare på observationsplats 1. Sedan iaktogs och räknades människor som var stilla genom att bocka av i kategorierna med penna. Efter det följde samma procedur igen, fast från observationsplats 2 och andra halvan av torget. I slutet av varje observation besvarades de fyra frågorna. Varje observationsdag registrerades i en resultattabell (se tabell 2 och 3).

Räkning av människor genomfördes för att se vilka aktiviteter som var vanligast på torget och om dessa skiljde sig mellan olika dagar och tidpunkter. Om en person gjorde flera aktiviteter registrerades båda aktiviteterna.

ELA-analys

ELA står för Experiential Landscape Approach och är en typ av analysmetod utformad av Dr. Ian Simkins och Dr. Kevin Thwaites från University of Sheffield¹. ELA används för att få en förståelse för relationen mellan en plats och en människans upplevelse av denna. ELA-analysen behandlar flera olika typer av upplevelser exempelvis hur människor orienterar sig i en miljö, hur de fäster betydelse till specifika områden och hur de ser på områden i staden i stort som t.ex gränsdragningen för deras grannskap eller en stads olika kvarter. Dessa upplevelser kan delas in i kategorierna center, riktning, övergång och område. Center handlar om upplevelsen av olika områden, riktning om en medvetenhet om omfattning och kontinuitet, övergång om vart vi kan känna en känsla av förändring och område handlar om en större upplevelse av rumslighet, som en känsla av skillnad mellan olika platser (Thwaites & Simkins, 2007, s.xi-xiii).

En ELA-analys av en plats redovisas med hjälp av en EM-kartläggning. Den går ut på att man med hjälp av symboler och färger ritat en karta för hur platsens olika delar upplevs och värderas utifrån en individs perspektiv. EM står för experiential mapping. Kartläggningen grundas på de fyra kategorierna center, riktning, övergång och område².

Jag valde att undersöka Stora torget genom att göra en EM-kartläggning utifrån mitt perspektiv och mina upplevelser av platsen. EM-kartläggningen användes för att för att få en förståelse till hur torgets olika delar upplevs. Genom att använda känslor, sinnen och värderingar bidrar metoden till en djupare analys av Stora torget.

---

¹ Föreläsning "Introduktion ELA" av Ian Simkins 2016-01-21 i kursen Studio Staden.

² Föreläsning "Introduktion ELA" av Ian Simkins 2016-01-21 i kursen Studio Staden.

Gehls 12 kriterier

Jan Gehl, som nämnts tidigare i bakgrunden, har i sin bok *Cities for People* tagit fram 12 kvalitetskriterier när det gäller offentliga rum i staden. Kriterierna kan ses som de viktigaste aspekterna att ta hänsyn till om man vill skapa attraktiva och fungerande utemiljöer för människor i städer. De allra viktigaste kriterierna är de tre första som handlar om trygghet och skydd. Om platsen inte känns trygg eller säker så kommer den inte vara attraktiv för människor oavsett hur den är utformad anser Gehl (Gehl, 2010, s.238-239)

Gehls kriterielista ger konkreta exempel på faktorer som påverkar upplevelsen av en plats och dess attraktivitet. Genom att värdera Stora torget mot varje kriterium som uppfyllt, delvis uppfyllt eller inte uppfyllt fick jag en sammanställning av platsens styrkor och svagheter utifrån de gåendes perspektiv.

Det 12 kriterierna delas in i tre huvudområden; skydd, komfort och välbeg. Varje kriterium har även några underkategorier (Gehl, 2010, s.239). Varje underkategori värderades efter uppfyllt, delvis uppfyllt eller inte uppfyllt och sedan värderades kriteriet som helhet enligt samma princip. Huvudkriterierna presenteras i en tabell nedan.

Tabell 1. Visar Gehls 12 kriterier som Stora torget värderas efter.

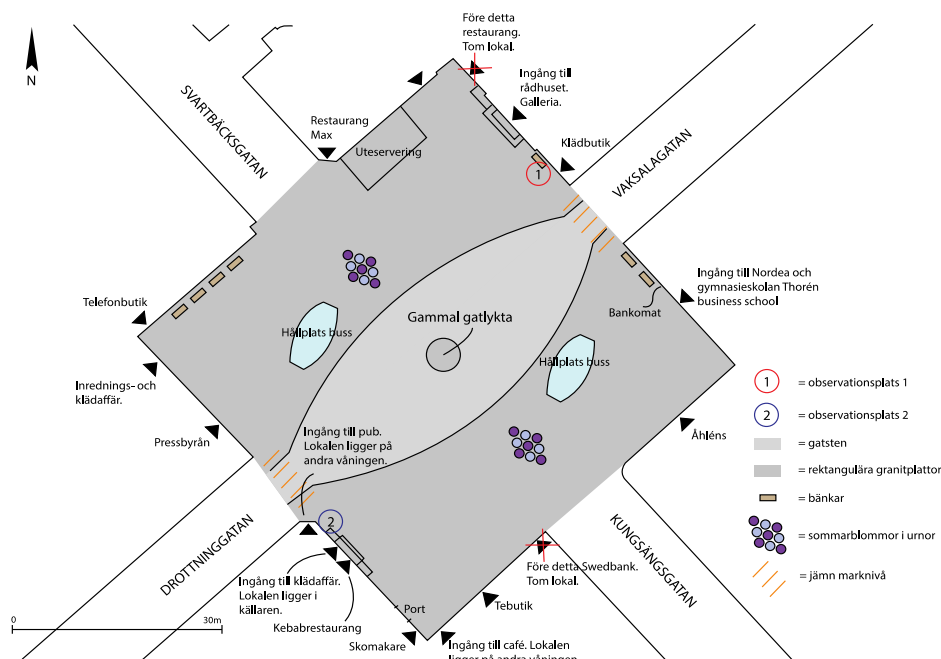
Skydd	1. Skydd mot trafik och olyckor - att känna sig säkert ☐ Skydd för gående ☐ Ingen rädsla för trafik	2. Skydd mot brott och våld - att känna sig trygg ☐ Livligt offentligt rum ☐ Aktiviteter både dagtid och kvällstid ☐ Bra belysning	3. Skydd mot oönskade upplevelser ☐ Vind ☐ Regn/snö ☐ Kyla/värme ☐ Avgaser och buller ☐ Damm
Komfort	4. Möjligheter till att promenera ☐ Utrymme för att gå ☐ Inga hinder ☐ Bra markunderlag ☐ Tillgängligt för alla ☐ Intressanta fasader	5. Möjligheter till att stå och uppehålla sig ☐ Kantzoner och attraktiva områden för att stå/vistas vid ☐ Objekt som går att luta sig mot	6. Möjligheter till att sitta ☐ Områden där det går att sitta ner ☐ Sittplatser som har fördelar som sol, utblickar och folkliiv ☐ Bra platser att sitta på ☐ Bänkar för vila
	7. Möjligheter till att se ☐ Rimliga avstånd för vyer ☐ Fria siktlinjer ☐ Intressanta utblickar och vyer ☐ Bra belysning (när det är mörkt)	8. Möjligheter till att samtala och lyssna ☐ Låga ljudnivåer ☐ Möblemang på platsen som skapar möjligheter till samtal	9. Möjligheter till lek och aktivitet ☐ Platsen inbjuder till kreativitet, fysisk aktivitet, träning och lek ☐ Både dagtid och kvällstid ☐ Året runt
Välbeg	10. Skala ☐ Byggnader och ytor är designade i en mänsklig skala	11. Möjligheter till att njuta av de positiva aspekterna av klimatet ☐ Sol/skugga ☐ Värme/svalka ☐ Svag vind	12. Positiva upplevelser genom sinnen ☐ Bra design och detaljrikedom ☐ Bra material ☐ Fina vyer ☐ Träd, växter och vatten

Resultat

Nedan presenteras resultaten under de fyra rubrikerna; Inventering, Platsobservation, ELA-analys och Gehls 12 kriterier.

Inventering

Resultatet av inventeringen redovisas nedan med en inventeringskarta och med kompletterande fotografier och text.

Figur 2. Inventeringskarta över Stora torget utifrån inventeringen som genomfördes den 21 april 2016. I kartan är även observationsplatserna för platsobservationen utmärkede. Karta gjord av författaren.

Stora torgets förutsättningar och utseende

Stora torget omges av byggnader i varierande stil från olika tidsperioder. Byggnaderna är mellan 3-5 våningar höga. I byggnaderna finns varierade affärsverksamheter. Bottenvåningarna i husen består främst av detaljhandel men det finns även restauranger och bankverksamhet. Flera av husen har dessutom ingångar från torget som leder till verksamhet på en annan våning som exempelvis en pub och ett café. Torget är hårdgjort, utan befintlig växtlighet och sluttar lätt åt olika håll. Vid inventeringstillfället fanns ett flertal urnor med sommarblommor utplacerade på torget.

Längst Vaksalagatan och Drottninggatan går busstrafik via ett körfält som är nedsänkt i torget. I kanterna på torget är nivåskillnaderna utjämnade. Mitt på torget finns en upphöjd rundel med en gatlykta i gjutjärn av äldre modell (se bild 1). Det finns även två busshållplatser med tak och sittplatser (se exempel i bild 1). Dessa är de enda offentliga platserna på torget där man kan få skydd mot väder

Bild 1. Bilden visar en av busshållplatserna och gatlyktan på torget. Foto taget av författaren den 5 maj 2016.

och vind. Det finns sju stycken bänkar på torget. De fyra bänkarna i nordväst saknar rygg- och armstöd medan de tre bänkarna i nordöst har både rygg- och armstöd (se bild 2). Det fanns även en uteservering vid inventeringstillfället tillhörande restaurangen Max med bord, stolar och parasoll. De fyra bänkarna i nordväst har morgon- och förmiddagssol medan de tre bänkarna i nordöst har eftermiddagssol.

Bild 2. Bilden visar två av bänkarna placerade i Stora torgets nordöstra del. Foto taget av författaren den 5 maj 2016.

Under undersökningens gång har det tillkommit ändringar på torget. Vid observationstillfällena under tisdagen den 26 april, hade två av de fyra bänkarna i nordväst tagits bort. När ELA-analysen genomfördes fredagen den 6 maj hade ytterligare två uteserveringar tillkommit på platsen. Alla de fyra bänkarna i nordväst var vid detta tillfälle borttagna. Dessa tillägg och ändringar är inritade i figur 3 under resultatet för ELA-analysen.

Platsobservation

Resultatet av platsobservationen presenteras i tabell 2 och 3 nedan. Efter tabellerna följer slutsatser som kan dras från observationerna och en sammanställning av de fyra kompletterande frågorna som besvarades kring rörelsemönster, vad människor gjorde och vart de befann sig när de uppehöll sig på torget.

Lördag den 23 april

Tabell 2. Visar antal personer som utfört olika typer av aktiviteter vid olika tidpunkter under dagen. Tabellen redovisar även hur väderleken har förändrats.

Tidpunkt	08.00	12.00	15.00	17.00	20.00
Väder	Sol 3°C	Mulet, duggregn 5°C	Mulet 7°C	Mulet, duggregn 5°C	Växlande, mest moln 4°C
Gående	27	498	625	365	202
Väntar på bussen	12	44	29	30	20
Står ensam	-	7	13	8	5
Står tillsammans	-	20	44	31	20
Sitter ensam	-	-	-	1	4
Sitter tillsammans	6	-	-	-	-
Cyklar	2	1	2	3	3
Tigger	-	2	1	6	1
Tar ut pengar	-	4	-	2	4

Övrigt	2 personer frågade om vägen till en mataf-fär.	1 person höll en guds-tjänst/event. 2 personer delade ut re-klam.	1 person åkte ska-teboard. 3 perso-ner sprang.	1 person sprang.	3 personer höll i ett event. 1 person åkte skateboard.
--------	--	---	--	------------------	--

Tisdag 26 april

Tabell 3. Visar antal personer som utfört olika typer av aktiviteter vid olika tidpunkter under dagen. Tabellen redovisar även hur väderleken har förändrats.

Tidpunkt	08.00	12.00	15.00	17.00	20.00
Väder	Växlande, mest sol 3°C	Växlande, mest mol-nigt 8°C	Sol 10 °C	Växlande, mest sol 8°C	Sol 5°C
Gående	179	632	488	627	117
Väntar på bussen	14	36	39	44	27
Står ensam	-	14	7	9	1
Står tillsam-mans	-	32	28	22	4
Sitter ensam	2	7	3	-	-
Sitter till-sammans	-	-	11	7	2
Cyklar	8	4	1	3	10
Tigger	1	1	-	2	-
Tar ut pengar	1	3	3	2	-
Övrigt	1 person plockade skräp. 1 person tvättade fönster.	-	1 person mätte på Rådhusets fasad.	3 barn lekte. 1 person stod och välkom-nade till ett event vid gym-nasieskolan i Nordea-huset.	1 person sprang. 1 person körde permobil.

Observationerna visar på att människor mest passerade över torget oavsett dag och tidpunkt. Det var relativt få människor som uppehöll sig på torget men den näst vanligaste aktiviteten var oftast att människor väntade på bussen. Aktiviteten på torget är starkt kopplad till när affärerna i centrum har öppet. Det var mer människor i rörelse på torget när affärerna hade öppet och mindre folk i rörelse på mornarna och kvällarna när affärerna hade stängt. Dock var det fler personer i rörelse på tisdagsmorgonen jämfört med lördagsmorgonen. Ett flertal personer sågs gå in till gymnasieskolan på torget under tisdagsmorgonen. Dessutom var det fler människor i rörelse till och från busshållplatserna vid denna dag och tidpunkt jämfört med lördagen. På kvällarna när affärerna hade stängt minskade aktiviteten på Stora torget. Dock var det fler människor i rörelse kring restauranger och puben på torget, speciellt på lördagskvällen. Rörelsemönstren varierade under dagarna och tidpunkterna men generellt så var det mer aktivitet till och från busshållplatserna på mornarna, mest rörelse längst gågatan när affärerna hade öppet och fler människor som rörde sig kring restauranger och puben på kvällarna.

Det var vanligare att människor uppehöll sig på torget ståendes än sittandes. Personer som stod tillsammans stod ofta och pratade eller mötte upp varandra. Denna aktivitet ökade i samband med att det var fler människor i rörelse på torget. Människor som stod ensamma väntade oftast på någon, pratade i telefon, rökte eller blickade ut över torget. De personer som stod still och uppehöll sig på torget, främst människor som stod ensamma, stod ofta längst husfasaderna som exempelvis utanför Åhléns eller Pressbyrån eller nära busshållplatserna. Enstaka personer kunde också stå och prata mer mitt på torget men det var oftast på grund av att de träffat på någon de kände oplanerat.

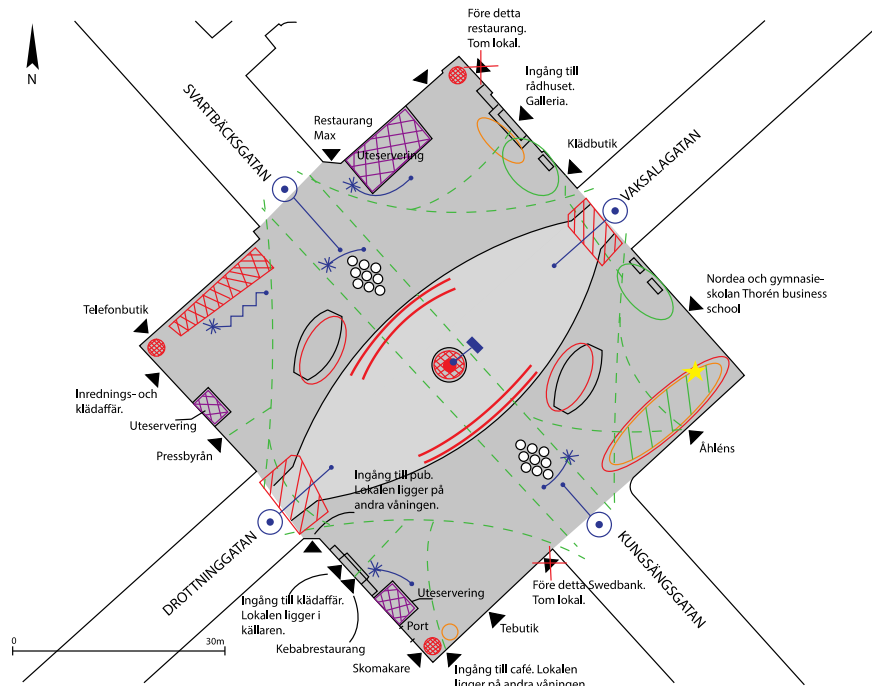
Vädret upplevdes spela stor roll när det gällde människor som satt ner på torget. Vid soligt väder, som under lördagsmorgonen och under eftermiddagen på tisdagen, var det många som satt på bänkarna i de soliga lägena. Framförallt så ökade antalet människor som satt tillsammans och pratade vid soligt väder. Även användandet av mer obekväma sittplatser som att sitta på trappor och i nischer i husfasader ökade vid soligt väder på grund av få sittplatser. Främst använde människorna de offentliga sittplatserna men enstaka personer observerades även på uteserveringen. Det var färre personer som satt ner vid sämre väder, framförallt på lördagen då många bänkar var blöta på grund av regn under dagen. Människor som satt ner tillsammans pratade medan de som satt ensamma exempelvis rökte, pratade i telefon eller blickade ut över torget.

ELA-analys

ELA-analysen genomfördes fredag den 6 maj kl 16.50. Vädret var soligt och varmt vid analystillfället. Analysen genomfördes genom att jag gick runt på torget och värderade olika områden och sträckningar. Jag bedömde också platsen utifrån hur jag brukar röra mig och använda platsen. Som underlag hade jag en karta över Stora torget där jag ritade in olika symboler och sträckningar för att göra en EM-kartläggning av platsen. Kartläggningen renritades och redovisas i figur 3 med tillhörande symbolbeteckning. ELA-analysen förklaras och motiveras sedan i skriftlig form.

Tabell 4. Symbolförteckning till EM-kartläggningen. Symbolerna delas in i de fyra kategorierna center, riktning, övergång och område.

SYMBOLFÖRKLARING				
	Center	Riktning	Övergång	Område
Positiv eller neutral upplevelse	 en plats som jag känner är viktig	 riktningar jag vanligtvis använder när jag rör mig i området	 ett område där det plötsligt känns annorlunda	 ett område som känns som mitt, ditt eller vårt
	 en plats som jag går till för att möta andra människor/vänner	 dofter som jag känner och gillar	 ett område där det känns stegvis annorlunda	 den bästa platsen
	 en plats jag gillar och mår bra vid	 objekt som jag vill känna på		
	 en plats där människor får mig att må bra. Där man ser människor, möter människor eller pratar med människor.	 vyer som jag gillar och noterar <small>(den blå prickn indikerar platsen där jag står när jag luktar, känner eller ser)</small>		
Negativ upplevelse	 en plats jag inte gillar	 ljud som jag hör		 ett område som känns som deras
		 dofter jag känner och som jag ogillar		 den sämsta platsen

Figur 3. EM-kartläggning av Stora torget. Figuren är gjord av författaren.

Center: Busshållplatserna är viktiga målpunkter på torget. De bidrar till att man lätt kan ta sig till och från torget med kollektivtrafik vilket skapar ett flöde av människor. Andra platser som jag gillar eller möter människor vid är exempelvis utanför Åhléns eller Rådhuset. Generellt så ligger alla dessa platser i eftermiddagssol och med bra utblick över torget. Speciellt så upplever jag området utanför Åhléns som en trygg och tydlig mötesplats. Här går det att stå skyddad i ryggen längst husfasaden och de upplysta skyltfönstren bidrar även kvällstid till att platsen känns ljus och trygg. Platser som jag inte gillar ger generellt en känsla av utsatthet eller att de är mörka. Platser kan också upplevas som negativa på grund av nedskräpning och dålig lukt som vid det större kantiga rödkryssade området i figur 3.

Riktning: Stråk jag brukar röra mig längst med är markerade i figur 3. De rörelsestråk som jag använder mest är främst de längst gågatan. Vid analystillfället observerade jag goda dofter från sommarblommorna och från flera av restaurangerna på torget. Det spreds även en dålig lukt doft kring det större rödkryssade området i figuren på grund av nedskräpning. Den gamla gatlyktan på torget är detaljrik och inbjuder till att känna på. De fyra gatorna som möts på Stora torget är raka vilket ger vidsträckta vyer från torget. Över hela Stora torget hörs busstrafiken vilket gör att platsen upplevs som bullrig. Oljud-symbolen är inte inritad i figuren på grund av att bullret upplevs överallt på torget.

Övergång: Körfälten för busstrafiken på torget tycker jag upplevs som ett eget område på torget. Övergången känns extra skarp vid de centrala delarna av torget på grund av nivåskillnaden och är mjukare och mer stegvis där nivåskillnaden är utjämnad.

Område: Hela torget upplever jag generellt som en tydlig offentlig plats där alla får vistas. Dock tycker jag det känns som att uteserveringarna är mer privata i och med att det krävs att man handlar något från respektive restaurang eller butik för att få vistas där.

Bästa och sämsta platsen: Den bästa platsen på torget är området utanför Åhléns. Här möter jag ofta upp mina vänner och står och pratar. Jag upplever platsen som ljus och trygg med bra utblickar över torget oavsett tid på dygnet. Den sämsta platsen är rundeln mitt på torget. Här känner jag mig väldigt synlig och utsatt och är omringad av busstrafiken.

Gehls 12 kriterier

Värderingen av Stora torget enligt Gehls 12 kriterier presenteras i en tabell nedan med förklarande text.

Tabell 5. Tabellen visar hur väl Stora torget uppfyller Gehls 12 kvalitetskriterier med tillhörande underkategorier. Grönt står för uppfyllt, gult för delvis uppfyllt och rött för inte uppfyllt.

Skydd	1. Skydd mot trafik och olyckor - att känna sig säker ● Skydd för gående ● Ingen rädsla för trafik	2. Skydd mot brott och våld - att känna sig trygg ● Livligt offentligt rum ● Aktiviteter både dagtid och kvällstid ● Bra belysning	3. Skydd mot oönskade upplevelser ● Vind ● Regn/snö ● Kyla/värme ● Avgaser och buller ● Damm
Komfort	4. Möjligheter till att promenera ● Utrymme för att gå ● Inga hinder ● Bra markunderlag ● Tillgängligt för alla ● Intressanta fasader	5. Möjligheter till att stå och uppehålla sig ● Kantzoner och attraktiva områden för att stå/vistas vid ● Objekt som går att luta sig mot	6. Möjligheter till att sitta ● Områden där det går att sitta ner ● Sittplatser som har fördelar som sol, utblickar och folkliv ● Bra platser att sitta på ● Bänkar för vila
	7. Möjligheter till att se ● Rimliga avstånd för vyer ● Fria siktlinjer ● Intressanta utblickar och vyer ● Bra belysning (när det är mörkt)	8. Möjligheter till att samtala och lyssna ● Låga ljudnivåer ● Möblemang på platsen som skapar möjligheter till samtal	9. Möjligheter till lek och aktivitet ● Platsen inbjuder till kreativitet, fysisk aktivitet, träning och lek ● Både dagtid och kvällstid ● Året runt
Välbehag	10. Skala ● Byggnader och ytor är designade i en mänsklig skala	11. Möjligheter till att njuta av de positiva aspekterna av klimatet ● Sol/skugga ● Värme/svalka ● Svag vind	12. Positiva upplevelser genom sinnen ● Bra design och detaljrikedom ● Bra material ● Fina vyer ● Träd, växter och vatten

● = uppfyllt   ● = delvis uppfyllt   ● = inte uppfyllt

Skydd

1. Skydd mot trafik och olyckor – att känna sig säker

Körfältet för bussarna är tydlig avgränsat från resten av torget vilket skapar en trygghet för de gående på torget. Dock finns en viss rädsla för trafiken när man måste passera över körfälten, eftersom man då måste vara uppmärksam på trafiken.

2. Skydd mot brott och våld – att känna sig trygg

Stora torget är ett väldigt livligt torg med mycket människor som passerar och med få objekt vilket ger en bra utblickbarhet över platsen. Dock gäller detta främst vid affärernas öppettider. På kvällar har bara ett fåtal restauranger, ett café och en pub öppet och flera av dessa ligger inte på

bottenplan i byggnaderna. Torget upplevs också som ganska mörkt på kvällen med svag belysning från den gamla gatlyktan, fasadbelysning och viss belysning från skyltfönster.

3. Skydd mot otrevliga upplevelser

Torget är väldigt öppet och kalt och de enda platserna där man kan ta skydd från vind och nederbörd är vid busshållplatserna. Det finns inga platser på torget som skyddar mot kyla och det finns heller inga träd eller liknande som skyddar mot sol och värme. Dock finns det alltid delar av torget som är skuggiga under någon del av dagen. Bussar passerar ofta över torget vilket skapar mycket buller och avgaser. I och med att hela torget är hårdgjort finns det inte så stor risk att det yr damm.

Komfort

4. Möjligheter till att promenera

Torget är stort med gott om utrymme för att vistas och gå. Torget är relativt plant och hårdgjort med bra markmaterial vilket gör det tillgängligt. Det finns dessutom sinusplattor för synskadade vid den jämna marknivån för att korsa busskörfälten. Husen runt torget har olika utformning och intressanta fasader. Dock går många som går längst gågatan rätt över torget vilket gör att det blir en nivåskillnad när man passerar busskörfältet. Detta kan upplevas som ett hinder.

5. Möjligheter till att stå och uppehålla sig

I och med att torget har slutna hörn finns det stora ytor där man kan stå längst fasaderna för att få skydd i ryggen och bra utblickbarhet över torget. Däremot finns det inte så mycket objekt på torget att stå och luta sig mot. Det går att luta sig mot busshållplatserna eller vid nischer vid flera av de gamla byggnaderna på torget.

6. Möjligheter till att sitta

Det finns ett flertal sittplatser på torget och även enstaka trappor som går att sitta på. Det finns bänkar både i sol och skugga och alla har en bra utblick över torget och folklivet. I och med att det är ganska mycket folk som rör sig över torget kan man dock tycka att det kanske borde finnas fler sittmöjligheter på torget.

7. Möjligheter till att se

Platsen är öppen med relativt fria siktlinjer och storleken på torget gör att det blir behagliga avstånd för utblickar över Stora torget. Ibland skymmer dock bussarna en del sikt.

8. Möjligheter till att samtala och lyssna

Torget är relativt bullrigt och högljutt på grund av busstrafiken. Bänkarnas storlek på torget möjliggör att man kan sitta flera och samtala bredvid varandra. På uteserveringarna finns även bord så att det går att sitta mitt emot varandra.

9. Möjligheter till lek och aktiviteter

Det går att hålla olika typer av evenemang på torget. Detta bidrar till att torget kan vara flexibelt och socialt. Dock finns ingenting specifikt som bidrar till fysisk aktivitet eller lek.

Välbehag

10. Skala

Förhållandet mellan de omgivande husens höjd och torgets storlek känns behagligt och anpassat till en mänsklig skala. Speciellt med tanke på att det rör sig många människor på platsen.

11. Möjligheter till att njuta av de positiva aspekterna av klimatet

Stora torget har områden och sittplatser i både sol och skugga. Det finns ofta en svag vind på torget, oftast i närheten av Drottninggatan.

12. Positiva upplevelser genom sinnen

Torget är helt hårdgjort och relativt kallt men de omgivande byggnaderna bidrar till en variation och detaljrikedom på platsen. Markmaterialen är gedigna och de varierade fasaderna bidrar till fina vyer över torget. Dock finns det ingen växtlighet eller vatten på platsen.

Diskussion

Syftet med uppsatsen var att genom observationer och analyser komma fram till hur ett centralt torg används och upplevs genom att undersöka Stora torget i Uppsala. Nedan följer diskussioner och slutsatser av resultatet kopplade till referenser som behandlats i bakgrunden. Val av metoderna diskuteras också liksom Stora torgets framtid och torgens framtida betydelse.

Diskussion kring användningen och upplevelsen av Stora torget

Stora torget används främst som en passage enligt resultaten från observationerna och det är relativt få personer som uppehåller sig på torget. Gågatan med sin handelsverksamhet sträcker sig över torget och skapar ett stort flöde av människor när affärerna i centrum har öppet. Det ökade folklivet vid affärernas öppettider lockar också människor i sig. Gehl skriver i sin bok *Cities for people* att det finns studier som visar på att människor dras till människor, det vill säga vi väljer gator och platser i staden där vi vet eller ser att det rör sig mycket människor (Gehl, 2010, s.25). Aktiviteten på torget minskar relativt kraftigt vid tidpunkter då affärerna har stängt i och med att det endast finns ett fåtal lokaler på torget som till exempel serverar mat och dryck och har avvikande öppettider jämfört med detaljhandeln. Gehl nämner att det är viktigt med varierande verksamheter i centrala byggnader. Det skapar mer folkliv dygnet runt och gör att platsen upplevs som tryggare (Gehl, 2010, s.98-99).

Mina upplevelser från ELA-analysen och Gehls 12 kriterier visar på att busstrafiken är ett negativt inslag på Stora torget som skapar otrygghet och oljud. Detta får stöd i resultaten från rapporten *Mitt centrum - medborgardialog* som visar på att flera människor är negativt inställda till busstrafiken på torget. Dock var svarsfrekvensen för medborgardialogen rätt låg, endast ca 500 svar, vilket gör det svårt att bedöma hur många av Uppsalas invånare som faktiskt är negativt inställda till busstrafiken på Stora torget.

Nivå- och materialskillnaderna på Stora torget skapar en tydlig avgränsning för var bussarna får köra. Det ger en bild av att busstrafiken tar upp en stor del av torget samtidigt som den tydliga avgränsningen skapar en trygghet var bussarna får köra på torget. Nivåskillnaderna kan dock upplevas som ett hinder då många människor rör sig längst gågatan och därmed oftast passerar rätt över torget. Åström menar att om torg befriades från trafik och nivåskillnader så skulle torget bli mer harmoniska och få en bättre rumsupplevelse (Åström, 1988, s.20-21).

Busstrafiken är inte enbart negativ utan ger också mänsklig aktivitet till platsen. Vid observationerna var oftast den näst vanligaste aktiviteten på torget att

människor väntade på bussen. Vänta på bussen är en nödvändig aktivitet som vi människor gör oberoende av hur väder är eller hur kvalitén på stadsrummet är precis som Gehl menar i sin bok *Cities for people*. Vid frivilliga aktiviteter spelar dock väder och den fysiska kvalitén stor roll (Gehl, 2010, s.21). Detta återspeglar sig i resultaten från observationerna. Vid soligt väder var det många människor som satt på bänkar och trappor tillsammans i solen. Detta var ett ganska förvånande resultat då jag i förväg trodde att få människor använda sittplatserna på torget. Många människor som uppehöll sig på torget stod ofta längst fasaderna av byggnaderna eller nära busshållplatserna. I och med att Stora torget är tydligt inramat av byggnader ger det stora områden där människor kan stå och uppehålla sig och blicka ut över torget. Gehl skriver att för att torg ska inbjuda till att stanna upp är det viktigt att byggnaderna skapar tydliga väggar runt torget. Människor gillar att uppehålla sig i kanten mellan byggnad och en öppen plats. Där står vi inte i vägen, har god överblick över stadslivet, är skyddade i ryggen och mikroklimatet är oftast bra där (Gehl, 2010, s.137-140). Stora torgets utformning stämmer väl in på denna beskrivning av Gehl.

Metoddiskussion och andra infallsvinklar

Metoderna valdes för att de tillsammans skulle ge en bild om Stora torgets förutsättningar, hur platsen används och hur den upplevs.

Inventeringen utfördes för att få en förståelse för torgets förutsättningar. Under undersökningens gång visade det sig att Stora torget är en föränderlig plats, till exempel så tillkom uteserveringar på platsen. Därför är det viktigt att tolka resultatet med hänsyn till inventeringens tidpunkt.

Observationer genomfördes under två dagar, en vardag och en helgdag, och under olika tidpunkter för att se hur aktiviteten på platsen förändrades. Det är svårt att dra tydliga och säkra resultat från en jämförelse mellan så få dagar. Årstid, väder och andra faktorer påverkar resultatet och för att dra säkrare slutsatser skulle fler dagar och årstider behöva undersökas. Under vissa tidpunkter var det mycket människor i rörelse på torget vilket gjorde det svårt att hinna räkna alla människor trots klickmätare. Det var även svårt att hitta en observationsplats där jag hade en bra utblick över hela torget. Busshållplatserna skymmer sikten en del och det gjorde även bussarna periodvis när de stod still på torget. Antal människor som väntade på bussen kunde också skilja sig mycket mellan observationstidpunkterna beroende på om bussarna nyligen hade gått från torget eller inte. Jag stod också synlig på torget vid observationstillfällena och det är svårt att veta om detta har påverkat resultatet. I och med att människor ändå gjorde aktiviteter som att cykla över torget eller att åka skateboard, som egentligen är förbjudet, känns det som att min närvaro inte påverkade resultatet speciellt mycket.

ELA-metoden valdes för att få en djupare förståelse för hur olika områden på Stora torget upplevs och används. Metoden tog tid att sätta sig in i men gav en bra bild över torgets olika områden. Jag valde att göra metoden utifrån mitt eget perspektiv vilket ger en personlig tolkning av torget. Man hade fått ett bättre och mer generellt resultat om man hade låtit ett flertal olika personer genomföra en kartläggning enligt ELA och sedan lagt ihop dessa personers kartläggningar till en helhetsbild.

Gehls 12 kriterier gav en bra helhetsbild över Stora torgets styrkor och svagheter när de gäller utemiljöers attraktivitet utifrån de gåendes perspektiv. Gehl är

negativt inställd till att människor och trafik ska samsas i stadsmiljöer vilket ur ett stadsplaneringsperspektiv kan vara svårt att få ihop. Gehl lägger heller ingen vikt vid att exempelvis kollektivtrafik faktiskt kan vara en tillgång till en plats eftersom det ger ett flöde av människor till och från platsen och därmed skapar ett livligare folkliv.

Dessa metoder har bara gett en viss bild av hur torget används och upplevs. Det hade även varit intressant att intervjua människor vad de tycker om torget. Att observera torget på andra sätt exempelvis genom att iaktta hur länge människor uppehåller sig på torget eller att undersöka människors rörelsemönster över torget grundligare hade också varit intressant. Andra platser skulle även vara intressanta att undersöka med hjälp av dessa metoder som har används i denna uppsats.

Stora torgets framtid och torgens betydelse för stadslivet

I innerstadsstrategin vill Uppsala kommun att Uppsalas centrala torg ska vara tydliga målpunkter och mötesplatser i staden och dessutom flexibla för att kunna ge rum för varierande aktiviteter (Uppsala kommun, 2015, s.13-14). Stora torget är idag en viktig mötesplats och knutpunkt i staden och har varit det sen lång tid tillbaka. Från början var torget en viktig handelsplats och under 1900-talet blev torget en utgångspunkt för spårvagns- och busstrafik som tidigare nämns i den historiska bakgrunden. Rapporten *Mitt centrum – medborgardialog* visar på att flera människor vill ha bort busstrafiken från Stora torget. Samtidigt ger busstrafiken ett flöde av människor till och från platsen samt att busstrafiken och flödet av människor längst gågatan gör torget till dess tydliga mötesplats och knutpunkt som det faktiskt är. Det är troligt att om busstrafiken skulle försvinna från torget så skulle platsen upplevas som behagligare och tryggare ur de gåendes perspektiv. Dessutom skulle hela torget kunna utnyttjas av människor och större ytor skulle kunna få en flexiblere användning. Kanske skulle fler sittplatser och uteserveringar tillkomma som bidrar till att fler människor uppehåller sig på torget? Dock kan man fråga sig om torget fortfarande skulle fylla samma funktion som idag? Skulle den mänskliga aktiviteten minska eller öka och skulle Stora torget fortfarande vara en viktig mötesplats som den är idag? Stora torget är idag ett unikt torg i Uppsalas stadskärna då det har en ovanlig utformning och det är få andra torg i centrum som har lika mycket mänsklig aktivitet som Stora torget har. Det känns därför aktuellt och viktigt att fundera över Stora torgets framtida utveckling.

Idag när de gående prioriteras alltmer i innerstäderna för skapa socialare städer är det viktigt att fundera över vad stadens olika offentliga platser ska fylla för funktion. Det krävs en rad olika aspekter för att offentliga platser ska upplevas som attraktiva och befolkas av människor. Alla offentliga platser kan inte fylla samma funktion och vissa stadsrum kommer alltid att upplevas attraktivare än andra. Torgens roll har förändrats under historiens gång och kommer fortsätta att förändras. Det därför är viktigt att fundera över och diskutera vilken funktion torgen kommer ha i ett samhälle där bilismens ytor minskar och där de gående får alltmer utrymme.

Referenser

- Bergold, C. E. (1989). *Uppsala stads historia VI:9, Uppsala. Stadsbyggande 1900-1960*. Uppsala: Uppsala kommun genom dess historiekommitté.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Lund: Liber AB
- Gehl Architects. *Jan Gehl*. Tillgänglig: <http://gehlarchitects.com/people/jan-gehl/> [2016-04-20].
- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington DC: ISLAND Press
- Harnesk, H. & Oscarsson, U. (1995). *Uppsala från liten medeltidsstad till Sveriges fjärde stad*. Uppsala: Upplands fornminnesförening.
- Möller, T. & Norman, H. (2002). *Uppsala stads historia XI, Nittonhundratalets Uppsala*. Uppsala: Uppsala kommun genom dess historiekommitté.
- Nationalencyklopedin. Sökord: Kell Åström. (Elektronisk).
Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kell-åström> [2016-04-20].
- Nationalencyklopedin. Sökord: torg. (Elektronisk).
Tillgänglig: <http://www.ne.se/sve/torg> [2016-04-20].
- Södra tornet kommunikation (2014). *Mitt centrum – medborgardialog*. Uppsala: Uppsala kommun. (Elektronisk). Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/contentassets/c8aab4d8c3ea4505a2648be68e4543ed/rapport-mitt-centrum.pdf> [2016-05-29]
- Thwaites, K. & Simkins, I. (2007). *Experiential Landscape, An approach to people, place and space*. Oxon: Routledge
- Uppsala kommun (2015). *Stadsliv i mänsklig skala. Uppsalas innerstadsstrategi. Samrådshandling*. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/contentassets/5cbe21110cde466ea5415ac7dce36b66/innerstadsstrategi-samradshandling.pdf> [2016-04-10]
- Uppsala kommun (2015-09-16). *Mitt centrum – påverka utvecklingen av stadskärnan*. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/publikationer/dialoger/mitt-centrum--paverka-utvecklingen-av-stadskarnan/> [2016-05-29]
- Åström, K. (1988). *Stadens rum: torget - gestalt, upplevelse, användning*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning (R59:1988)